

Цю колізію законодавець вирішує на користь невинного і правосуддя, підкреслюючи неприпустимість захисту звинуваченим своїх інтересів таким чином.

Мотивами обмови можуть бути і помста, користь, заздрість, ненависть, але частіше всього до нього удаються, щоби уникнути кримінальної відповідальності або пом'якшити її.

Необхідно наголосити, щоб обмова явно невинного та інсценування можуть бути заздалегідь спланованими і ставати разом з учиненими злочинами елементами навмисної злочинної діяльності.

Законодавець не дає оцінки такій посткримінальній поведінці винного. Тому перелік обтяжуючих обставин, передбачених ст.41 КК України, необхідно доповнити наступним пунктом, подавши його у такій редакції: "Обмова, інсценування та інше штучне створення доказів звинувачення невинної особи".

Чим ефективніше закон буде протидіяти цьому негативному явищу, тим ефективнішою стане протидія правоохоронних органів злочинності.

Список літератури:

1. Зелинский А.Ф. Криминальная мотивация хищений и иной корыстной преступной деятельности. К., 1990.
2. Сабитов Р.И. Обман как средство совершения преступления. Омск, 1980.

Надійшла до редколегії 25.12.96

С.М.Мохончук

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ТЕРОРИЗМУ

Специфіка і рівень розвитку сучасної цивілізації характеризується існуванням глобальних проблем, які впливають на долю не тільки окремих людей, соціальних груп, націй, регіонів, але й всього людства в цілому. Одна з них - тероризм.

Перш ніж розглядати проблему терористичної діяльності, необхідно розкрити змістові значення і співвідношення базових понять "терор" і "тероризм". Історично поняття "терор" і "тероризм" вживались і продовжують вживатись сьогодні в багатьох значеннях, що відкриває простір для довільних маніпуляцій ними.

З кінця XVIII ст. і протягом двох третин XIX ст. поняття "терор" сприймалось у широкому розумінні відповідно до його етимології (la terreur - жах). Цим словом позначалась і відкрито насильницька форма диктатури, і практика разових політичних замахів. Його нерідко застосо-

ували щодо насильства та репресій, які здійснювались в ході війни, і до самої війни також. Поняття “тероризм” використовувалось як майже тожне терору, набуваючи в деяких випадках специфічного відтінку: тероризм - це здійснення терору.

З появою в кінці ХІХ ст. опозиційних організацій, які практикували систематичні замаху, поняття “терор” і “тероризм” поступово перестають розповсюджуватись на сферу військових дій і характеризують тільки певний вид політичної боротьби. Самі ці поняття конкретизуються і відокремлюються одне від одного. Поняттям “тероризм” стали позначати політичні вбивства, які здійснювали опозиційні організації і їх тактику, а поняття “терор” закріпилось за репресивними діями держави.

У літературі ці поняття найчастіше ідентифікуються за своїм значенням і вживаються як синоніми. Така ідентифікація понять “терор” і “тероризм” вигідна саме з позиції лексичного вживання. Будь-які акти насильства, вбивства, захоплення заручників можуть належати до категорії терористичного акту постільки, поскільки ці акти мають на меті кого-небудь залякати. У цьому випадку поняття “терор” і “тероризм” є ідентичними за своїм змістом. Але відносно суб'єкта, який здійснює цей акт, і об'єкта “його адресату” така ідентифікація понять терор і тероризм нівелює специфіку конкретної ситуації, в якій терористичний акт або сукупність терористичних актів здійснюється.

Отже, буде більш правомірним і логічним, якщо поняття терору буде відноситись до сил, які знаходяться при владі, які спираються на владні структури і репресивний апарат примусу, армію, різні спецслужби, тобто, які об'єктивно є більш сильною стороною в конфлікті і протистоянні; а поняття тероризму - відноситись до опозиційних сил, які є об'єктивно більш слабкою стороною [1, s.22].

Терор і тероризм є проявами культу насильства і сприяють його розвитку, надаючи йому переваги перед правовими, соціальними методами вирішення конфліктів в суспільстві. Вони формують і посилюють у суспільстві почуття страху, яке в свою чергу пригнічує позитивну активність особи.

Тероризм спроможний призвести, і як показує практика, реально призводить до згорання державних, юридичних гарантій і свобод особи, поскільки він викликає з боку держави контрзаходи, які не завжди узгоджуються з нормами правової держави.

Тероризм є складним соціальним явищем, яке одержало значне розповсюдження в сучасному світі. У його основі лежать протиріччя і конфлікти

між окремими групами людей, що виникають у суспільному житті. Проблема тероризму набуває особливого значення в період соціальних конфліктів. Стан конфліктів у суспільстві є провокуючим чинником терористичної поведінки. Перехідний стан, який переживає тепер Україна, докорінна зміна соціально-політичного укладу об'єктивно викликає конфліктні ситуації, які переростають в конфлікти. Терористи використовують будь-яку форму конфлікту (політичну, економічну, національну), оскільки останні створюють сприятливі умови для досягнення ними (терористами) своїх цілей шляхом скоєння злочинів.

Однак, як кримінально-правове явище тероризм повинен мати визначений характер і чіткі межі. Це слід встановити, зважаючи на формальність права і обов'язковість встановлення достатніх підстав для притягнення до кримінальної відповідальності (ознаки складу злочину).

Тероризм не є новим явищем в історії нашого життя. На всіх етапах розвитку суспільства боротьба між гнобителями і пригнобленими нерідко набувала форми відкритого озброєного насильства, яке було направлене на фізичну ліквідацію суперників.

Тероризм вперше увійшов до політичного словника завдяки Едмунду Берку, який вжив цей термін, кваліфікуючи французьку революцію як епоху терору. Саме тоді страх перед гільотиною став чи не головною зброєю республіканського уряду в боротьбі проти контрреволюції і розв'язання громадянської війни. Уряд виправдовував застосування терору як засобу виживання держави.

Спеціальний історик терору Мортимер Терно розпочав свою історію терору з 20 червня 1792 року.

Разом з цим можна стверджувати, що для кожної історичної епохи характерний свій зміст терору і тероризму, який знаходить своє відображення в законодавстві, в тому числі і в кримінальному. Труднощі у вивченні тероризму починаються вже з його визначення. Це питання, яке тривалий час обговорюється і юристами, і міжнародниками-практиками, і дослідниками-терологами.

Автор монографій з міжнародного тероризму британський вчений П.Уілкінсон до складників тероризму відносить систематичне застосування насильства в його найбільш руйнівних формах, створення загальної атмосфери страху, невпевненості і спонукування більш широкої соціальної групи, ніж жертви, до задоволення вимог, підкріплених насильством [2, р.208]. Британський вчений Клаттербах вказує найваж-

лівішу ознаку тероризму - “застосування насильства чи погрозу насильства проти небагатьох з тим, щоб залякати багатьох” [2, р.20].

Утлумачному словнику В.І.Даля підкреслюється спрямованість тероризму - лякати смертю, насильством. С.І.Ожегов в своєму словнику уточнює, що терор - фізичне насильство, навіть до фізичного знищення, по відношенню до політичних противників [3, с.691].

Цю позицію підтримує М.П.Киреев, говорячи про те, що тероризм - це використання сили в політичних цілях [4]. Гадаємо, що така точка зору не відповідає повною мірою реаліям сьогодення, і відбиває тільки частину того, що ми називаємо тероризмом. Насправді зараз існує і кримінальний тероризм, і національний, які не ставлять політичні цілі.

Більшість авторів, які визначають поняття “тероризм”, підкреслюють, що терористична акція, крім спричинення безпосередньої шкоди жертві, розрахована на певний ефект - посіяти страх, створити загрозу широкому колу осіб, тобто саме тероризувати. Викликати громадський резонанс, що в свою чергу створює у суспільстві почуття всемогутності терористів, незахищеності кожної людини і безсилля властей перед ними, добитись широкої самореклами через засоби масової інформації - все це є головними цілями терористів. Викликати почуття страху - це проміжна мета, або засіб для досягнення іншої мети, заради якої викликається це почуття. І через страх досягти бажаного вчинку інших осіб.

Таким чином, тероризм - це вчинення дій, які створюють небезпеку загибелі людей, спричинення значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або впливу на прийняття рішень органами державної влади чи місцевого самоврядування, або погроза вчинення таких дій.

Чинне кримінальне законодавство не містить норми про відповідальність за тероризм. Та в Кримінальному кодексі є ряд статей, що передбачають відповідальність за дії, які в конкретному випадку можуть бути проявом тероризму. Це вбивство потерпілого в зв'язку з виконанням ним свого службового або громадського обов'язку (п.в) ст. 93 КК України), захоплення заручників (ст.123 КК України).

Окрім цього, в Кримінальному кодексі існує ще цілий ряд статей, які передбачають відповідальність за дії, пов'язані з проявами тероризму (викрадення вогнепальної зброї, викрадення радіоактивних матеріалів).

Як ми бачимо, єдиного поняття тероризму, яке було б дане на законодавчому рівні, немає, а норми, які передбачають відповідальність за дії,

які підпадають під ознаки тероризму, розкидані по всій Особливій частині КК.

Види тероризму.

Враховуючи нескінченне різноманіття, змикання різних форм тероризму, класифікувати їх непросто, і будь-яка класифікація буде більшою чи меншою мірою умовною. Вважаємо, що відмежування видів тероризму необхідно здійснити за його мотивацією, тобто на кримінологічному чи психологічному рівні.

1. Національний тероризм, який має на меті паралізувати діяльність центральних і місцевих органів влади і досягнути політичної чи економічної відокремленості.

2. Кримінальний тероризм.

Діапазон цілей, на досягнення яких він спрямований, дуже різноманітний. Кримінальний світ за допомогою терористичних актів намагається заважати проведенню відповідної політики в державі, розслідуванню і розгляду справ у суді, залякувати свідків, потерпілих, представників правоохоронних органів. Окремо слід виділити і тероризм в самому кримінальному середовищі - розбирання між різноманітними організованими угрупованнями. Цілей і тут задосить: розподіл сфер впливу, знищення конкурентів у легальному і нелегальному бізнесі, захоплення влади в кримінальному середовищі.

3. Релігійний тероризм пов'язаний або з боротьбою прихильників однієї релігії (або секти) в рамках спільної держави з прихильниками другої, або із спробою підірвати і повалити світську владу та встановити владу релігійну, або з тим і іншим одночасно.

4. Політичний тероризм, який здійснюється у вигляді вбивств державних і громадських діячів або представників влади з метою залякування влади.

До наведеної вище класифікації не входить державний терор.

Досвід і практика існування тоталітарного режиму в СРСР дає нам уявлення про державний терор. Саме в тоталітарних системах влади цілеспрямоване насильство щодо громадян, часто незалежно від їх лояльності, визначає всі риси державного терору.

Деякі автори говорять про те, що державний терор виявляється у двох формах: фізичному і духовному терорі. "Фізичний терор - це прямий фізичний вплив проти дійсних або уявних противників режиму в формі набору жорстоких і витончених методів насильства: мордувань, голоду, холоду. Духовний терор виявляє себе в переслідуванні людей за

думки проти влади, викликання в них почуття страху, деформації нормальної людської психіки”[5, с.16].

Як бачимо, все це було притаманне тоталітарному режиму СРСР. Державний терор не був криміналізований під час його здійснення і оцінений суспільством і державою як політичний терор заднім числом.

За сферою розповсюдження тероризм можна розділити на:

- внутрішній;
- міжнародний.

Внутрішній тероризм має місце тоді, коли особа, яка здійснює акт тероризму, і жертва є громадянами однієї держави і всі ці дії здійснюються на території цієї ж держави.

Міжнародний тероризм здійснюється шляхом вбивства або інших насильницьких дій проти представників іноземної держави з метою провокування війни чи міжнародних ускладнень.

Список літератури:

1. Berngard A. Strategia terrorismu. Warszawa, 1978.
2. Wilkinson P. Fighting the hydra: International terrorism and the rule of law/ Terrorism, ideology and revolution: The origins of modern political violence. Brighton, 1986.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. М., 1986.
4. Киреев М.П. Терроризм на воздушном транспорте, М. 1996.
5. Замковой В.И., Ильчиков М.З. Терроризм - глобальная проблема современности. М., 1996.

Надійшла до редколегії 15.03.97